

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧІ УМІННЯ У СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито зміст інтелектуально-творчих умінь та обґрунтовано їх місце у структурі особистості майбутнього вчителя початкової школи.

Ключові слова: інтелектуально-творчі уміння, особистість майбутнього вчителя початкової школи.

В статье раскрыта сущность интеллектуально-творческих умений и обоснованно их место в структуре личности будущего учителя начальной школы.

Ключевые слова: интеллектуально-творческие умения, личность будущего учителя начальной школы.

The article analyses the content of the intellectually-creative skills and grounds their place in the structure of personality of future teachers of elementary school.

Key words: intellectually-creative skills, personality of future teachers of elementary school.

Актуальність проблеми дослідження. В умовах інтеграції системи освіти України до європейського освітнього простору необхідною є зміна пріоритетів у підготовці майбутніх педагогів. Зокрема, відповідно до Болонської декларації важливим завданням вважають підвищення якості освіти. У чинному законі України «Про вищу освіту» зазначено, що якість освіти – це сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і

обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства.

Якість навчально-виховного процесу у загальноосвітньому навчальному закладі залежить від професійної компетентності сучасного вчителя. Професійна компетентність вчителя є основою його конкурентоздатності на ринку праці. Важливим компонентом у структурі особистості конкурентоздатного фахівця є, на нашу думку, інтелектуально-творчі уміння. З огляду на вище зазначене, професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи має бути спрямована на формування перш за все професійних умінь, серед яких провідними є інтелектуально-творчі.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Дослідженням проблеми формування особистості майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки займалася велика кількість науковців (С. Архангельський, А. Бойко, В. Єлканов, І. Зязюн, Н. Кузьміна, А. Макарова, Н. Нікітіна, С. Сисоєва, В. Сластьонін, М. Фіцула, Б. Шиян та ін. Методи активного навчання розглядали А. Гін, С. Гончаров, Б. Житник, Л. Корнеєва, Г. Селевко та ін.). На доцільність і необхідність використання інновацій у підготовці фахівців звертали увагу В. Бабурін, Я. Бельчиков, М. Бірштейн, А. Вербицький, С. Гідрович, Т. Долбенко, В. Єфімов, А. Смолкін, Т. Хлебнікова, В. Христинко, П. Щербань та ін.

Про важливість інтелектуального розвитку взагалі, інтелектуальних умінь людини, зокрема, зазначали Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєв, О. Башманівський, Н. Бібік, З. Калмикова, О. Митник, В. Паламарчук, Ж. Піаже, С. Рубінштейн, Е. Торндайк та ін.

Питанням розвитку творчих умінь особистості займались В. Андреев, В. Беспалько, Л. Виготський, Г. Костюк, В. Моляко, Я. Пономарьов, О. Савченко, В. Сухомлинський, М. Шуть, І. Якиманська та ін.

Метою статті є розкриття сутності та місця інтелектуально-творчих умінь у структурі особистості майбутнього вчителя початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Завдання сучасної педагогічної освіти – формування та розвиток у структурі особистості вчителя конкурентоздатності як складової його професійної компетентності.

Конкурентоздатність, на думку В. І. Бондаря, визначається як стійка особистісна властивість – вміння свідомо і творчо реалізувати професійну компетентність за достатнього рівня володіння необхідними суспільно-комунікативними знаннями, вміннями та особистісними характеристиками.

Здатність конкурувати зумовлена, по-перше, індивідуально-психологічними ресурсами фахівця (психофізичне здоров'я, вік, зовнішність, здібності, таланти, рівень інтелекту, запас енергії) та морально-етичними аспектами (їєрархія цінностей, система вірування, наявність табу та особистісних обмежень (А. Кірсанов, Ф. Найт, Д. Паригін та ін.).

По-друге, особистісна складова професійної компетентності – конкурентоздатність – виявляється у рівнях розвитку:

- мотиваційно-ціннісного компонента, що відображає такі орієнтації, як спрямованість на морально-етичне самовдосконалення, передбачається позитивна установка на соціально значущу активність, потреба в самоактуалізації, самоствердженні, самореалізації, самодисципліні;
- емоційно-вольового компонента, що включає відповідальність, самостійність, ініціативність, впевненість у собі, співчуття, самоконтроль тощо;
- оцінювально-регулювального компонента, що виявляється у дієвих навичках самооцінювання, саморегуляції, гнучкості, стратегічного планування, дослідницькій особистісній позиції тощо [3].

Таким чином, кваліфікаційно-особистісна готовність педагога складається з трьох структур: професійної готовності, психолого-педагогічних якостей та соціально-перцептивних навичок конкурентної боротьби.

Можна зробити висновок, що зовнішньо-професійна і внутрішньоособистісна готовність, набуваючи цілісності в процесі

підготовки спеціаліста, інтегруються в систему пізнавальних, особистісних, поведінкових якостей – основи компетентності, спроможності конкурувати можуть бути визначені через ступінь сформованості та здатності вийти переможцем у конкурсній боротьбі конкурентоспроможних фахівців.

Конкурентоздатного фахівця характеризує сформованість єдиного комплексу професійних знань, умінь, навичок та психолого-педагогічних якостей.

Знання виступають безпосереднім інструментом практичних педагогічних дій та методологічним фундаментом професійної діяльності. Знання є належним теоретичним підґрунтям педагогічних умінь. На думку Л. Спіріна, педагогічні уміння – це психологічні утворення, які об'єднують професійно-значущі особистісні якості, знання та навички з розумовими та практичними діями, що забезпечують успіх у навчально-виховній роботі. Ступінь сформованості та рівень розвитку умінь залежить від якостей особистості, від характеру та змісту професійних знань та досвіду, які вбирають в себе розумові та практичні дії під час розв'язування щоденних педагогічних задач. Професійно-педагогічні уміння О. Абдуліна характеризує як творче, свідоме володіння способами, прийомами організації педагогічного процесу.

Вивчення досвіду практичної діяльності педагогів і ознайомлення з передовою практикою професійної підготовки майбутніх вчителів у нашій країні дозволили виділити інтелектуально-творчі уміння як педагогічні уміння, які є одними з основних складових професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Довгий час інтелектуальні та творчі уміння розглядали окремо і частіше, творчі уміння – у структурі інтелектуальних.

На сучасному етапі розвитку науки поняття «інтелектуально-творчі уміння» не є дослідженим у повній мірі. Не існує і єдиного визначення цього поняття. Основу поняття «інтелектуально-творчі уміння» складають поняття «інтелектуальні уміння» та «творчі уміння». У процесі розвитку педагогічної

та психологічної науки було сформульовано ці поняття, визначено умови їх формування, зроблено класифікацію та виділено основні рівні формування «інтелектуальних умінь» та «творчих умінь».

Інтелектуально-творчі уміння є синтезом інтелектуальних та творчих умінь; це здатність людини не лише накопичувати знання, а й використовувати їх у практичній діяльності, створюючи новий або покращений продукт.

До інтелектуально-творчих умінь О. Митник відносить: 1) вміння планувати свої дії на декілька кроків вперед; 2) вміння розмірковувати; 3) вміння довести власну думку; 4) вміння створювати власні «продукти», а саме: казки, вірші тощо, використовуючи навчальний матеріал. Пропонуємо доповнити запропоновані О. Митником інтелектуально-творчі уміння такими:

- а) конструктивно працювати з літературою, визначати певні проблеми, формуючи переконані ідеї щодо розв'язання виявлених проблем;
- б) визначати поняття через найближчу родову та видову відмінність;
- в) будувати правильні умовиводи на основі фактів, окремих наукових понять.

Студент повинен уміти аналізувати, виділяти головне, порівнювати, доводити і узагальнювати, тобто виконувати завдання комбінованого і творчого характеру.

Узагальнюючи класифікації інтелектуальних і творчих умінь, ми пропонуємо до інтелектуальних умінь відносити: уміння визначати, аналізувати, порівнювати, синтезувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, конкретизувати, систематизувати, класифікувати, доводити, обґрунтовувати, узагальнювати.

До творчих умінь ми відносимо такі: бачити деталі, формувати нові положення, прогнозувати, генерувати ідеї, фантазувати.

До інтелектуально-творчих умінь, як синтезу інтелектуальних та творчих умінь, відносимо всі вище зазначені уміння.

На нашу думку, інтелектуально-творчі уміння вчителя – це уміння організовувати навчально-творчу діяльність учнів та створювати власні «продукти творчості»: різноманітні навчальні завдання з математики, української мови, логіки, читання та інших навчальних предметів, для учнів початкової школи, науково-методичні розробки.

Виходячи з вище зазначеного, професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи має бути спрямована на розвиток його інтелектуально-творчих умінь та забезпечення його готовності до формування інтелектуально-творчих умінь учнів – вміння організовувати навчально-творчу діяльність дітей, створювати власні «продукти творчості», вміння прогнозувати, моделювати, досліджувати, пізнавати, творити та оцінювати. Для цього важливо в процесі вивчення фахових методик вводити завдання розвивального характеру, завдання, спрямовані на розвиток організаційних, діагностичних та інтелектуально-творчих умінь.

Висновки. Інтелектуально-творчі уміння займають важливе місце у структурі особистості майбутнього вчителя початкової школи. Їх сформованість допоможе забезпечити конкурентоздатність майбутнього вчителя на ринку праці.

Розвиток інтелектуально-творчих умінь студентів — складний, цілеспрямований, систематичний та міжпредметний процес. Без систематичного виконання завдань розвивального та творчого характеру неможливо розвинути у студентів інтелектуально-творчі уміння. Для людини, у якої розвинені зазначені уміння характерним є самостійне визначення мети, інтерес до навчання, допитливість, постановка перед собою цілей та планування роботи, аналіз та визначення необхідних знань для розв’язання завдання, прогнозування результату, сміливе висування нових ідей (шляхів подолання труднощів при виконанні завдання), фантазування (якщо цього вимагає завдання) та обґрунтування своєї думки, самокритика та адекватна оцінка продуктів своєї праці. Такий студент зможе мати високі досягнення у навчанні в університеті, у майбутній професії, а під час своєї

педагогічної діяльності, зможе успішно реалізувати поставлені завдання щодо навчання та виховання учнів. Він зможе підготувати мислячих та інтелектуально-розвинених учнів, особистостей, які будуть не тільки використовувати знання, а й на їх основі продукувати нові креативні розв'язки поставленої проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галузевий стандарт вищої школи. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за спеціальністю 6.010100 Початкове навчання . – К., 2006. – 140 с.
2. Митник О. Я. Підготовка майбутнього вчителя до формування культури мислення молодшого школяра : теорія і практика. Монографія / Олександр Якович Митник. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 368 с.
3. Навчання у початковій школі як цілісний творчий процес: теорія і практика / за ред. В. І. Бондаря; упорядкув. О. Я. Митника. – К. : Початкова школа, 2011. – 384 с.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів / Олександра Яківна Савченко. – К. : Абрис, 1997. – 416 с.
5. Серьожникова Р. К. Бінарна професійно-педагогічна освіта як передумова формування творчого педагогічного потенціалу майбутнього викладача / Р. К. Серьожникова // Наукові праці. Серія : Педагогіка, психологія і соціологія. – Випуск 7. – Донецьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2010. – 237 с.